

שנת העשרים •

ראש השנה

מהותו של יום

ראש השנה בלי שופר?!

העבודה הנעלית של ר"ה החל בשבת

חידושי סוגיות

בגדרי אמירת "יהי רצון" על התפוח

אוצרות המחזור

להתיר את הנדרים ולקדש את העולם

קובץ זה יוצא לאור
לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק זאיאנץ ע"ה
ס. פאולו ברזיל
נלב"ע ביום ג' סיון ה'תשפ"א
תנצב"ה

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מאיר יעקב זילברשטרומ, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעזה"ת.

בפרוש עלינו ימי ראש השנה הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, מתרומם כל יהודי מחיי השגרה, לקראת הימים הנוראים, הכרת המלך בר"ה והדין ומשפט על כל השנה לטובה ולברכה.

השופר הוא ענין מרכזי בראש השנה, כמבואה וכהתעוררות לתשובה, אולם השנה חל יום א' דר"ה בשבת קודש ולא נשמע את קול השופר. וכאן עולה השאלה - האם אנו מפסידים בקביעות כזו את מעלת השופר? ואיך בכלל ייתכן שלא תוקעים בשופר בראש השנה? ויבוא בזה במדור "מהותו של יום" דלהלן, ביאור נפלא, שדוקא אי-תקיעת שופר זו עבודה נעלית ביותר, למעלה מתקיעת שופר עצמה!

בהמשך הקובץ מובא פלפול בגדרי אמירת "יהי רצון" על התפוח שמסתעף לשקנ"ט בגדרי הפסק ברכות עם הוכחות מכר"כ תפילות וברכות.

בנוסף הובאו 'אוצרות המחזור' - ביאורים בדרך הפנימיות על קטעים מתוך מחזור התפילה לראש השנה.

את כל זאת תוכלו לקרוא להלן בקובץ 'אוצרות המועדים - ראש השנה', כפי שנלקטו מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקל"ה"ה נכ"מ זי"ע.

○○○

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש

תוכן ענינים

ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקנ"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ובפרט במדור "ענינים", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויובל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

○○○

ויהי רצון שיתקבלו תפילותינו יחד עם תפילות שאר בני ישראל שיחיו, ונכתב ונחתם כולנו לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, ותתגלה מלכותו ית' על העולמות כולם, כפי שאנו מבקשים בתפילת ראש השנה: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

בברכת התורה, מכון אור החסידות

ימי הסליחות ה'תשפ"ג

מהותו של יום..... ב

עבודת תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

המלכת הקב"ה בכל שנה על ידי תקיעת השופר, ואופן הכתרת הקב"ה למלך בשנה זו, כאשר מפני "גזירה דרבה" אין תוקעין בשופר בר"ה שחל להיות בשבת. עבודת הכתרת הקב"ה על ידי התבטלות האדם, שנעשית בשנה זו באופן עמוק ונעלה יותר מכל שנה - מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל יום היזכרון"

(ע"פ ספר השחיית תשכ"ט דרב עמי 708 ואילך)

אוצרות המחזור © פנינים..... ט

הכל יהיו מומרים לך, הכל מחולס לך הכל שרויים לך

להתיר את הנדרים ולקדש את העולם

ע"פ לקוטי שידות ח"ד עמ' 1076 ואילך, שם עמ' 1332 בה"ע 3

נין אסה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל יום הזכרון

בטוחים שימולך!

ע"פ אגרות קודש הכ"ט עמ' רנא

הנן יקיר לי אפרים אס ילד שעשועים

כל יהודי הוא "אפרים"

ע"פ תורת עננים תשס"ז ד"א עמ' 145 ואילך

שיחות קודש / מלכויות זכרונות ושופרות..... יב

חידושי סוגיות..... יג

ביאור המנהג לומר יה"ר על התפוח

בין ברכה לאכילה

יחדש ב' טעמים הלכתיים לומר יה"ר דוקא בין ברכה לאכילה, ועפ"ז יסיק אמאי לא נקטינן הפשרות שהציעו המפרשים בענין זה

(ע"פ אגרות קודש ח"ג עמ' קס ואילך)

עבודת תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

המלכת הקב"ה בכל שנה על ידי תקיעת השופר, ואופן הכתרת הקב"ה למלך בשנה זו, כאשר מפני "גזירה דרבה" אין תוקעין בשופר בר"ה שחל להיות בשבת. עבודת הכתרת הקב"ה על ידי התבטלות האדם, שנעשית בשנה זו באופן עמוק ונעלה יותר מבכל שנה – "מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזיכרון"

פרק ראשון

כיצד ממליכים את הקב"ה אם אין תוקעים בשופר?

שנו חכמים בריש פרק רביעי של מסכת מגילה:

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת – במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה.

ובגמרא (כט, ב) ביארו את טעמה של הלכה זו:

אמר רבא, מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא הגזיר ב', כדריבת. ראמר רבה, הכל דייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים.

והנה, כאשר מתבוננים לעומקם של דברים, מעלה תקנה זו תמיהה גדולה מאוד:

מצוות תקיעת שופר, היא ענין עיקרי בראש השנה, שכך אמרו במשנה "מצוות היום בשופר" (ר"ה כו, ב). בראש השנה מכתירים את הקב"ה למלך, וזאת על ידי השופר, כמאמר הגמרא "אמרו לפני בראש השנה מלכות . . כדי שתמליכוני עליכם . . ובמה – בשופר" (ר"ה לד, ב).

וכפי שביאר הרס"ג (בטעמי תקיעת שופר, העניין הראשון, הובא באבודרהם), שתוכן תקיעת השופר הוא הכרת הקב"ה למלך:

מפני שהיום תחילת הבריאה שבו ברא הקב"ה העולם ומלך עליו, וכן עושין המלכים בתחלת מלכותם שתוקעים לפניהם בחצוצרות ובקרנות, להודיע ולהשמיע בכל מקום תחלת מלכותם, וכן אנו ממליכים עלינו את הבורא ית' ביום זה, וכך אמר דוד בתהילים בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'.

ומכיוון שר"ה הוא יום הכרת הקב"ה למלך, לכן תקיעת שופר, שעל ידה נעשית המלכה זו, היא מצוות היום, והיא ענין עיקרי בראש השנה.

וממילא עולה תמיהה עצומה: כיצד זה ביטלו חכמים את תקיעת שופר, עיקר ראש השנה, מפני גזירה שמא כמה בעלי תקיעה קלי דעת יטעו ויעברו על איסור הוצאה? וכיצד תהי' הכרת הקב"ה למלך, אם אין תוקעים בשופר?

תמיהה כעין זו הובאה בספר ליקוטי תורה של אדמו"ר הזקן (ר"ה נו, א ואילך):

יש לעורר ולשום לב מה ראו חז"ל לעקור מצוות עשה דשופר ולולב, אפילו ביום ראשון... משום גזרה דרבה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת, ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים?
ובפרט מצות שופר ולולב, שהרבה כוונות תלויות בהם ליודעי דעת, שנגועים עד רום המעלות.

פרק שני

מדוע צריך הקב"ה "שתמליכוני"?

כאשר מעיינים בספרי החסידות במשמעות ענין תקיעת שופר, מתעצמת התמיהה עוד יותר:

מבואר בחסידות, שפנימיות עניין תקיעת השופר והמלכת הקב"ה, הוא ההתבטלות לפניו ית' בכדי לעורר אצלו רצון למלוכה (בהבא לקמן ראה לקוטי תורה נו, ד ואילך. ועוד).

כי הנה, מוצאים במלכותא דארעא, במלך בשר ודם, שהוא אדם המנושא ומרומם לגמרי מכל בני המדינה, "משכמו ומעלה גבוה מכל העם" (שמואל א ט, ב. והכוונה גם למעלתו הרוחנית - ראה אור התורה בראשית ד תשסד, ב. ועוד), וכל כך מופלא ומופלג הוא מאנשי מדינתו, עד שאינו רוצה כלל למשול ולשלוט עליהם, שכן עצם הקשר עם אנשים

אלו היא פחיתות ערך וירידה גדולה ועצומה בעבורו.

ובכדי שיסכים למלוך על אנשי המדינה, הרי זה על ידי שאותם אנשים באים אליו ומשתחוים לפניו ומבקשים שיואיל למלוך עליהם, ומקבלים על עצמם לעשות ככל אשר יצווה, והתבטלות זו של אנשי המדינה, מעוררת אצל המלך את הרצון במלוכה, והרי הוא נעתר ומסכים להיות מלך.

כן הוא במלכותא דארעא, ומעין זה גם במלכותא דרקיעא: הקב"ה מרומם ומנושא מן העולם רוממות לאין קץ ותכלית, וכל הנבראים שבעולם, מהנחות שבהם ועד הברואים העליונים והנשגבים, הם לפניו כאין גמור וכאילו אינם כלל, וממילא אין הקב"ה רוצה וחפץ למלוך על העולם ולהשפיל עצמו כביכול לעניינים נחותים ושפלים אלו.

וזהו עניין עבודת ראש השנה, שעיקרה בתקיעת השופר – לבטל את הרצון העצמי מכל וכל ולמסור את הנפש להשי"ת, ועבודה זו, מעוררת אצל הקב"ה שיחפוץ במלוכה, למלוך על העולם ולהשפיע בו.

אופנה של התקיעה, מבטא את עבודת ההתבטלות: התקיעה אין בה עניין של תיבות ומילים או נגינה וסדר ותוכן מסוים, אלא היא ב"קול פשוט", היינו שהאדם מבטל את שכלו ורגשותיו, ומתמסר להשי"ת בהתבטלות מוחלטת למעלה מטעם ודעת, ללא טעם שכלי וללא הגבלה.

ומשום כך תוקעים בשופר של בהמה דווקא, כי בהמה אין לה דעת כלל, ולכן טבעה הוא טבע ההתבטלות למנהיגה, וכן באדם התוקע בשופר, הרי הוא מתבטל להשי"ת בלא דעת כלל, אלא, שהתבטלותה של הבהמה נובעת מכך שאין לה דעת כלל, התבטלות ש"מטה מן הדעת, ואילו היהודי התוקע בשופר הוא בר דעת, ומכל מקום הוא מתבטל בעצם נפשו, למעלה מן הדעת (ראה לקוטי תורה ר"ה נו, ד. סידור עם דא"ח רמב, א).

ומעתה מתעוררת ביתר שאת התמיהה הגדולה: כיצד ביטלו חכמים את מצוות תקיעת שופר בר"ה שחל להיות בשבת, הייתכן שבשנה זו לא ימליכו בני ישראל את הקב"ה למלך על העולם?

[יש להבהיר: בספרי חסידות רבים מבוארת התשובה לשאלה הנ"ל, שבר"ה שחל להיות בשבת, מתעורר רצון הקב"ה להיות מלך מאליו, ללא צורך בעבודת תקיעת שופר. אמנם, במקור הדברים שואל, לאחרי שידוע גדול מעלת עבודתם של ישראל ובפרט בעניין הכרתת המלך בר"ה, איך יתכן שבשבת תחסר עבודה זו, ועל כן מוסיף ביאור רב בענין זה, שעפ"ז מתוסף עומק גדול בתשובה שנתבארה בספרי החסידות, וכדלקמן].

פרק שלישי

בשבת עומדים לפני המלך

ככדי ליישב תמיהה זו, יש לעיין תחילה במהות העבודה הרוחנית של יום השבת: מבואר בסה"ק (ספר המצוות לאדמו"ר הצמח צדק ("דרך מצוותיך") מצוות מילה פ"ה. ועוד), שבאמת הרי הקב"ה הוא מנהיג את העולם והוא הזן ומפרנס לכל בטובו, ואין האדם מרוויח את לחמו בכוחו ועוצם ידו, אלא רק ברכת ה' היא תעשיר, והוא הנותן ברכה ביגיע כפיו של האדם. ועל פי זה, הרי ה' ראוי שיהי' האדם עובד את השי"ת כל היום כולו, שהרי ממילא אין ההשפעה באה מיגיעתו כי אם מברכת ה'. ואדרבא: אם יעשה האדם מלאכה נראה כמכחיש ח"ו את הנהגת הקב"ה, וכטוען לומר שבכוחו עושה הוא את החיל הזה.

אבל מכל מקום, הורו חז"ל (ראה מדרש תהלים קלו, יג. ועוד) שצריך האדם לעסוק בדרך ארץ, ולהשתדל אחר פרנסתו, וזאת משום שהקב"ה ברא את עולמו באופן שהוא מתנהל על פי חוקי הטבע, ורצונו הוא שהאדם יתייגע ביגיע כפיו להשיג פרנסתו, ובהשתדלות ויגיעה זו מלביש הקב"ה את השפעתו. וכל כך מסתיר ומעלים הקב"ה על כך שהוא מנהיג את העולם, עד שנראה לעין הטועה שהאדם הרוויח פרנסתו על ידי יגיעתו ובכוח עצמו.

כל זאת, במשך ששת ימי המעשה, אך בהתקדש יום השביעי אז הוא יום של גילוי אורו ית', ואז לא זו בלבד שאין צריך האדם להתייגע אחר פרנסתו, אלא יתירה מזו: מלאכה היא אסורה בתכלית. וזאת, משום שכאשר הקב"ה מתגלה בעולם, אזי עשיית מלאכה היא מרידה לפניו ית'.

אודות מלך בשר ודם, אמרו בגמרא (חגיגה ה, ב) ש"מחוי במחוג קמי" מלכא" חייב מיתה, והיינו שמי שנמצא מול המלך ועושה בידו תנועה שאינה קשורה להתבטלות גמורה למלך, הרי הוא מתחייב בנפשו, משום שבעת העמידה מול המלך צריך להיות כביטול גמור ולהקדיש את כל כוחותיו ואבריו למלך לבדו, ואם עשה תנועה שאינה קשורה למלך, הרי אין "אימתא דמלכא" עליו.

ומעין זה ביום השבת, עת אשר "ברך ה' את יום השביעי ויקדשהו" (שמות כ, יא), "מיקדשא וקיימא" (ביצה יז, א), כאשר יש גילוי אור השי"ת בעולם, וכולם עומדים לפני המלך, אז אין מקום לעשיית מלאכה, ו"היאך יתכן שהעומד לפני המלך מלכו של עולם, אשר מלא כל הארץ כבודו, ולית אתר פנוי מיני, ירים יד לעשות מלאכת עבודה" (סהמ"צ להצ"צ שם).

פרק רביעי

ביטול דר"ה עם הביטול דשבת

ומעתה יש לבאר את עניין עבודת המלכת הקב"ה בראש השנה שחל להיות בשבת: נתבאר למעלה שבראש השנה בקביעות הרגילה, כשחל בחול, העבודה היא להתבטל לפני הקב"ה, וזאת על ידי תקיעת השופר שהיא מבטאת את התבטלות העם לפני המלך וקבלת מלכותו עליהם.

ומאידך, שבת היא גם כן יום של התבטלות לפני הקב"ה, שכן אז מאיר גילוי אורו ית' בעולם, ולכן אסורים בעשיית מלאכה, כאדם העומד לפני המלך שאין לו מציאות משל עצמו אלא כל מעשיו ותנועותיו הן למלך לבדו.

ונמצא, שמצד אחד עבודת ר"ה ועבודת יום השבת הן באותו עניין של התבטלות ואפיסת המציאות לפני הקב"ה, ויחד עם זאת, הרי מובן שלא הרי ההתבטלות שבכל שבת ושבת כעבודת ההתבטלות של ראש השנה, כמבואר בסה"ק (ראה ספר המאמרים תש"ב עמ' 8. ועוד) ש"הקבלת עול דראש השנה הוא בפנימיות ועצמות נפשו, במסירה ונתינה לד' בשעבוד גמור", ובק"ו ממקבל עול מלך בשר ודם ש"מקבלו על עצמו בעומק נפשו, לשמוע לקיים ככל אשר יצוה עליו במסירת נפשו ממש", ו"מכל שכן להבדיל הבדלות אין קץ בקבלת עול מלכותו ית', שהוא בעומק ופנימיות עצמות נפשו".

ואם כן, אין עבודת ההתבטלות הרגילה של יום השבת, בפני עצמה, יכולה להיות במקום עבודת ההתבטלות של תקיעת השופר.

אמנם, בראש השנה שחל להיות בשבת, כאשר ההתבטלות של יום השבת וההתבטלות של ראש השנה מתכנסות ליום אחד, הרי "אהני" (ל' הגמ' זכאים צא, א) עבודת ההתבטלות דשבת לעבודת ההתבטלות דראש השנה, ומגיעים לדרגה נעלית יותר משני אופנים אלו כאשר עומדים הם בפני עצמם, והביטול דיום זה הוא בבחינת "שבת שבתון", "שבת בשבתו".

פרק המישי

עבר שאינו מרגיש את מציאותו כלל

יש לבאר את מהות עבודת ההתבטלות המיוחדת בר"ה שחל להיות בשבת: בהתבטלות עצמה יש אופנים ומדרגות שונות. יש והעבד עוסק בהתבטלות לפני המלך, וכמו אדם הראשון, שעמד בראש השנה הראשון, ביום הששי למעשה בראשית, וקרא לכל היצורים "בואו נשתחוה ונכרעה" (תהלים צה, ו. וראה פדר"א פי"א. זהר ח"א רכא, ב.

ועוד), והייתה פעולה של השתחוויה ומעשה של ביטוי ההתבטלות לפני השי"ת. ומעין זה גם בראש השנה שבכל שנה, שעוסקים בתקיעת שופר ובפעולה חיובית של התבטלות וקבלת מלכותו ית'.

ובאופן זה, הרי נרגשת מציאותו העצמית של העבד, אלא שמציאותו של העבד בטלה ונכנעת למלך וממליכה אותו עלי'.

אמנם, ישנה דרגה עמוקה יותר: כשהאדם עומד לפני המלך, הרי הוא מתבטל אל המלך כל כך, עד שאין הוא חש את מציאותו כלל. וממילא אין הוא צריך להתבטל לפי המלך ולבטא את ההתבטלות וההמלכה, כיוון שאין כאן עוד מציאות שעלי' להתבטל. הוא אינו עושה שום פעולה של התבטלות, כי כל פעולה, איזה שתהי', מראה על מציאותו העצמית של העושה, ואילו לפני המלך אין שום דבר הנרגש והחשוב, כי אם המלך לבדו. [נדוגמא מעשית לשני אופנים אלו, כפי שהם מתבטאים במצות "ואהבת לרעך כמוך":

כאשר יהודי נותן צדקה, או עושה מעשה חסד, הרי מוכרח שיהי' הדבר "בסבר פנים יפות", באופן שהמקבל לא יחוש רגש של בושה וכיוצא בזה.

והנה, באופן כללי, מגיעים לידי כך, כאשר ה"נותן" אינו מרגיש עצמו מרומם מן ה"מקבל", בפרט כאשר יזכור את דברי חז"ל "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני – העני עושה עם בעל הבית" (ויקרא רבה פל"ד, ת. רות רבה פ"ה, ט. ועוד).

אמנם, קיימת דרגה נעלית יותר, כאשר הנותן אינו חש כלל את מציאותו, עד שאין מורגש כלל שישנו נותן, ואזי מלכתחילה אין צורך למנוע את הרגשות המנוגדים של "נותן" ו"מקבל", כי לא נרגשת כאן כלל המציאות של ה"נותן".]

פרק ששי

עבד שאינו מרגיש את מציאותו כלל

וזהו עניין עבודת תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת:

התקיעה בשופר היא "פעולה" של "התבטלות", שהאדם מבטל את עצמו להקב"ה לגמרי. וכמו שהכריז אדם הראשון לכל באי עולם "באו נשתחוהו". ונמצא, שבעבודה זו נרגש שמציאות האדם קיימת, אלא שהוא מבטל את עצמו להקב"ה ומכתירו למלך על כל העולם.

אמנם, כשהאדם עומד בדרגה גבוהה יותר, שאין הוא מרגיש את עצמו כלל, וכמו הביטול בעמדו לפני המלך, לא שייך כלל שיתקע בשופר ויכריז על הביטול להקב"ה "בואו נשתחוהו גו'", כיון ש"הכרזה" ופעולה זו לא שייכת כלל, שהרי לא קיימת כאן מציאות מבלעדי הקב"ה.

ולא זו בלבד שלא שייך שהאדם יעשה כן מצדו, אלא בעמדו לפני המלך, פעולה כזו אסורה ונשללת לגמרי, שהרי לפני המלך לא ירים איש ידו ורגלו, כי במקום זה נרגשת מציאות המלך בלבד.

ודרגה זו היא בראש השנה שחל להיות בשבת. בקביעות זו, כאשר עבודת ההתבטלות חלה ביום שבו יש תמיד גילוי אורו ית', בבחינת "ויקדשהו", אזי לא זו בלבד שלא חסרה עבודת ההתבטלות שבתקיעת שופר שבימי החול, אלא אדרבה, ההתבטלות היא באופן נעלה יותר. וביטול עמוק זה מתבטא דווקא בזה שאין תוקעין בשופר ביום השבת.

והנמצא מובן מכל זה, שגם בראש השנה שחל בשבת נעשה הקב"ה למלך ע"י עבודת הביטול של ישראל, אלא שהעבודה אינה נעשית ע"י עשי' ופעולה חיובית, אפילו לא פעולה של התבטלות (כתקיעת שופר), כי אם על ידי זה שבטלים בתכלית עד שאין יכולים אפילו לתקוע בשופר. ועבודה נעלית זו פועלת שימלוך הקב"ה על עמו ישראל, וכחותם הברכה "מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הזכרון".

נראה במקור הדברים שנתבאר בארוכה מדוע במקדש היו תוקעין גם בר"ה שחל בשבת, כי במקדש הי' ביטול נעלה אף יותר, שמתבטא דוקא ע"י תקיעת שופר גם בשבת, ושם מבואר גם סוד אמירת התפילות ופסוקי המלכיות גם מחוץ למקדש, בראש השנה שחל בשבת].

שמעו נא רבותי דיינים מומחים, כל נדר או שבועה או איסור ואפילו איסור הנאה... ככולהו אתחרטנא בהון מעיקרא, ושואל ומבקש אני התרה עליהם... הכל יהיו מותרים לך, הכל מחולים לך הכל שרויים לך

להתיר את הנדרים ולקדש את העולם

יש לבאר את שייכותה של "התרת נדרים" לעבודה הרוחנית של ראש השנה: בנוגע לעניין הנדרים מוצאים אנו מאמרי חז"ל הסותרים לכאורה. מחד דיברו בשבח הנדרים שהם "סייג לפרישות" (אבות פ"ג מ"ג), והיינו שהנדר מסייע לאדם בעבודתו ומביאו להתעלות; ומאידך, אמרו שגוערים בנודר, ואומרים לו: "לא דייך מה שאסרה לך התורה, אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?! (ירושלמי נדרים פ"ט ה"א). ויישוב סתירה זו, הוא שכנגד שני מיני בני אדם דיברו חכמים:

יש מי שעומד בדרגה נחותה, וענייני הגשמיות עלולים להובילו מדחי אל דחי להגשמה וחומריות ועד לדברים האסורים. אותו יהודי צריך לפרוש מענייני מותרות וחומריות, אבל הדבר קשה עליו לפי שהוא כרוך אחריהם. וכנגד אנשים אלו דברו חכמים ואמרו "נדרים סייג לפרישות" – כי כאשר האדם נודר והופך את המותרות לאיסור גמור, בנקל לו יותר לפרוש מהם. ואזי יוכל להתעזן ולהזדכך ולעלות במעלות הקדושה.

לעומתם, מי שנתעלה בעבודתו דרגה אחר דרגה, עד אשר כבר אין סכנה שענייני הגשמיות יפילוהו לחומריות, הנה אסור לו לנדר, ואומרים לו "דייך מה שאסרה לך התורה". תכלית בריאת העולם היא שבני ישראל יזכרו ויקדשו את הגשמיות על ידי שמנצלים אותה לקדושה ולעבודת ה'. וממילא אסור לאותו יהודי לפרוש מענייני העולם, אלא מצווה הוא לנצל את הדברים הגשמיים לעבודתו ית', ולזככם.

ובכך יובן גם סוד עניין "התרת נדרים" (ראה גם לקוטי שיחות חל"ג עמ' 186 ואילך):

כל יהודי ויהודי יש בו הכח להיות מרומם מענייני הגשמיות, ולנצלם אך ורק לעבודתו ית', אלא שלפעמים אין כח זה גלוי אצלו, ובחיצוניות הוא נוטה לתאוות העולם. יהודי זה נודר נדרים, משום שהוא זקוק לסיוע לפרוש מענייני הגשמיות.

כאשר בא יהודי זה לפני החכם, עומד החכם ומתיר נדרו, באופן שמגלה שמעיקרא הי' הנדר טעות, כי באמת יש בו כח להיות מרומם ומופרש מן התאוות, אלא שהי' כח זה בהעלם, והחכם מגלה בו כח זה, שיוכל להביאו לידי פועל. ואזי ממילא אין צורך בעניין הנדר, ואדרבא, מצווה הוא להתעסק בעניין גשמי זה ולקדשו [וראה במקור הדברים שגם עניין הנדרים פועל קדושה בענייני העולם].

ועניינה הרוחני של התרת נדרים, שייך בייחוד בערב ראש השנה:

ראש השנה, "זה היום תחילת מעשיך" (נוסח תפלת ר"ה), הוא זמן של חידוש כללות עניין הבריאה (ראה פרי עץ חיים שער ר"ה ועוד. לקוטי תורה נצבים נא, א ואילך. ובכ"מ). וכהכנה לחידוש זה יש לתקן את כללות העולם ולזככו.

ענייני העולם נחלקים לשלושה: א. ענייני קדושה. ב. דברי הרשות. ג. ענייני איסור. רוב ענייני הבריאה הם דברי הרשות שאינם קדושה ואינם איסור, ובהם היא עיקר עבודת האדם עלי אדמות לזככם ולקדשם. וממילא בערב ראש השנה, כאשר יש לתקן את כללות העולם, צריכים לפעול זיכוך והתקדשות בענייני הרשות שבעולם.

ומשום כך תיקנו בערב ראש השנה התרת נדרים, כי התרת הנדרים מורה על ההתעסקות בכיור וזיכוך ענייני הרשות שבבריאה, ובכך מתקנים את העולם כולו לקראת חידושו ביום ראש השנה [וראה עוד במקור הדברים שמתעם זה יש להשתדל להתיר בפני עשרה מישראל דווקא].

ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון

בטוחים שימלוך!

דבר נפלא מוצאים אנו בחותמה של הברכה "מלך על כל הארץ":

בתחילת הברכה מבקשים ומתחננים "מלוך על כל העולם כולו בכבודך" וכו', והיינו שעניין המלוכה אינו נעשה מאליו, ויש לבקש ולהתפלל שירצה השי"ת בעולם השפל וישפיע בו.

ויחד עם זאת, הרי חותמה של הברכה הוא "מלך על כל הארץ"! והיינו שהשי"ת כבר חפץ במלוכה. ונמצא, שבני ישראל בטוחים בוודאות שאכן קיבל השי"ת את תפילתם, והואיל למלוך על העולם כולו בכבודו.

ועד היכן מגיעים הדברים, למדנו ממה שכתב אדמו"ר הזקן (תניא אגרת התשובה פי"א) גבי ברכת "חננו המרבה לסלוח":

כאשר מבקש יהודי "סלח לנו . . מחל לנו", לכאורה ייתכן שהשי"ת יסלח לו, וייתכן שאינו ראוי למחילה, ואם כן, הרי אין לו לחתום "ברוך את ה' חנון המרבה לסלוח", כי שמא לא סלח לו השי"ת, ו"ספק ברכות להקל, משום חשש ברכה לבטלה"?

ואף על פי כן, מברכים "חנון המרבה לסלוח", משום ש"אין כאן שום ספק כלל", כי "מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו" ברור וודאי שהשי"ת סלח ומחל.

ומכך מובן גם בנוגע לברכת "מלך על כל הארץ", שאם הי' איזה ספק שהשי"ת לא יקבל את תפילת "מלוך על כל העולם כולו", הרי לא היינו יכולים לחתום בברכה זו "מלך על כל הארץ", משום ספק ברכה לבטלה. וממה שחותמים כן, מובן ש"אין כאן שום ספק כלל", והקב"ה מתרצה למלוך על כל העולם כולו בכבודו ויקרו.

ונאמר: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים, כי מדי דברי בו זכור אזכרנו
עוד, על בן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'

כל יהודי הוא "אפרים"

הפסוק "הבן יקיר לי אפרים" מדבר אודות אהבתו של הקב"ה לכל יהודי באשר הוא, ואשר משום כך הוא זוכרו ומרחם עליו תמיד.

ויש לבאר מדוע נקראו כל ישראל בפסוק זה בשם "אפרים" דווקא:

כאשר קרא יוסף לבנו אפרים (מקץ מא, נב), הייתה סיבת הדבר "כי הפרני אלקים בארץ עניי" – לא זו בלבד שלא נגרע ונצטמצם על ידי הגלות, אלא שגדל ועשה פירות. מטעם זה נקרא כל יהודי בשם "אפרים", כי בזמן הגלות נמצא הוא "בארץ עניי", ואף על פי כן אינו נכנע לקשיי הגלות, והרי הוא לומד תורה ומקיים מצוותי' בריבוי, בבחינת "הפרני".

וכאשר רואה הקב"ה, שבני ישראל המצויים בארץ עניים המה מלאים וגדושים בתורה ומצוותי', ובפרט בעת התכנסותם בבתי כנסיות בראש השנה, ולאחר תקיעת שופר – מתעוררת אהבתו אל בניו, והרי הוא מרחם עליהם, ומוציאם מן הגלות אל הגאולה האמתית והשלמה.

אמור מעתה: עצם היות בני ישראל במצב של "אפרים" למרות הגלות, הוא הגורם להיות "רחם ארחמנו נאם ה'" ולביאת המשיח.

מלכיות זכרונות ושופרות

זכרונות לטובה לאחר ה"מלכיות"

יש לבאר סדר הברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה במוסף דר"ה - מלכיות ואח"כ זכרונות:

לכאורה היו צריכים להקדים פסוקי זכרונות לפסוקי מלכיות, כי, לאחר שנמשך בחינת המלוכה הרי אינו שייך שהמלך ישכח על עמו שיהי' נופל בזה ענין הזכרון, וא"כ, לאחר שאומרים פסוקי מלכיות וחותרים "מלוך על העולם כולו בכבודך . . ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ" - שמזה מוכח בביורר "בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם" שהקב"ה נעשה מלך, דאם לא כן, לא היינו מברכים ש"הרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה" (ראה תניא אגה"ת פ"א) - מה מקום עוד לפסוקי זכרונות?

ומהביאורים בזה [נוסף לכך שהתוכן דפסוקי זכרונות הוא בנוגע לפרטי הענינים ד"כל המפעל . . כל היצור . . להפקד כל רוח ונפש כו" (ככל פרטי הענינים שאומרים בברכת זכרונות)]:

שלאחרי שהקב"ה מקבל בקשתם של ישראל ונעשה מלך, יתכן שתהי' ההנהגה שלא כדבעי ח"ו, ועל זה אומרים פסוקי זכרונות, שגם במצב בלתי-רצוי ח"ו יזכור להם הקב"ה זכות אבות, עקידת יצחק וכו'.

ולא עוד אלא שהקב"ה אומר לישראל "אמרו לפני . . מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה", היינו, שמלכתחילה פותח להם פתח ומודיעם שגם אם לאחרי קבלת מלכותו תהי' הנהגתם שלא כדבעי ח"ו, יכולים הם לבקש ולפעול שיעלה זכרונם לפניו לטובה.

ע"ד שאמר הקב"ה למשה רבינו "ועתה הניחה לי", "כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל לא יכלם".

ביאור המנהג לומר יה"ר על התפוח בין ברכה לאכילה

יחדש ב' טעמים הלכתיים לומר יה"ר דוקא בין ברכה לאכילה, ועפ"י יסיק אמאי לא נקטינן הפשרות שהציעו המפרשים בענין זה

תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגין" [משמע שאוכל תחילה ואחר כך אומר, שלא להפסיק, כמ"ש סי' קסז ס"ו [דאסור להפסיק בשיחה בין ברכה לאכילה, ואם שח יחזור ויברך אלא אם הוא שיחה לצורך האכילה כגון "הביא מלח או לפתן, תנו לפלוני לאכול" כו'], ובמ"צ כתב שאומר תחילה ואחר כך אוכל וצ"ל דסבירא לי' דלא חשיב הפסק, וכיו"ב כ' הב"ח בסימן תרה בשם התשב"ץ לומר זה חליפתי כו' בין ברכה לשחיטה, דזה מקרי צורך שחיטה, וכן בסוכה מברכין [לישב בסוכה] בין ברכה להמוציא; ומכל מקום נראה לי דלכתחילה יש לאכול קודם האמירה דאין זה צורך כ"כ, ועוד, דגם לצורך אין להפסיק לכתחילה כמ"ש שם [בסי' קסו] בהג"ה".

והזינן עכ"פ דגם להמג"א רק לכתחילה יאכל ואח"כ יאמר, אבל בדיעבד לא חשיב הפסק. והנה מה שהביא אשר במ"צ כתב שאומר תחילה ואח"כ אוכל,

איתא בספר המנהגים - חב"ד, מנהגי ר"ה: "יהי רצון שעל התפוח - אחר הברכה וקודם האכילה", והוא על יסוד מנהג אדמו"ר מהוריי"צ מליובאוויטש שעשה כן בכל שנה, וסיפר שכן נהג אביו אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ואף הורה דהוא מנהג ראוי גם לרבים (והיינו שבענין זה המנהג בעדת חב"ד בפועל הוא דלא כפסק רבינו הזקן בשו"ע כמובא להלן). ונראה לייסד המנהג ולמצוא יתד ופינה לישוב התמיהה המתבקשת - למה אין להמנע מהפסק בין ברכה לאכילה, והרי פסק אדמו"ר הזקן להדיא בענינונו (סי' תקפג ס"ג) דהוי הפסק, וז"ל "כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה כגון תפוחים ותמרים יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה".

והנה מקור דברי רבינו הוא במג"א שם סק"ב [על ל' הרמ"א "ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש ואומרים

ואח"כ יבקש בקשתו, מענין הא דמסדר שבחו של מקום ואח"כ מתפלל צרכיו), ובפרט, שכנ"ל, גם לדעת המג"א, רק לכתחילה צריך להקדים האכילה (אלא שלשון אדמו"ר הזקן בזה בשולחנו, כנ"ל, צע"ק), וכדאי טעם רוחני הנ"ל לעשות הלכתחילה כדעבד.

ומה שנלפענ"ד לומר טעם מוכרח ופשוט, ע"פ נג"ה, להקדים יהי רצון להאכילה, שהוא כדי שיהי' היה"ר סמוך לברכת הפרי, ואזי תהי' הפתיחה דברכת בפה"ע שייכת גם אליו, וכדאשכחן בפסחים קד: דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך, והיינו משום שפתיחת ברכה דזו שלפני' חשיבא גם פתיחה דידה (עיי' רש"י ברכות מו: ד"ה ויש), הרי דע"י הסמיכות חשובים כאמירה אחת.

וי"ל דמטעם זה אשכחן נמי בברכות יז: דנהגו לומר יהי רצון כו' ושאר בקשות כד מסיים צלותי' דוקא. דהמפרשים הביאו בשם הצ"ח שהוא מצד הדין דאל תהא תפלתך קבע אלא תחנונים כו' (ברכות כח:), והתפילה עצמה היא נוסח של קביעות שאין בה היכר תחנונים אלא כפורע חובו כו', ולהכי הוסיפו בתר צלותא הנהו בקשות של רחמים ותחנונים, אבל באמת אי משום הא צע"ג, דהרי אחרי שאמרוה איזה פעמים שוב גם ההוספה נעשית קבע. ותו, דלטעם זה עדיין אין מובן אמאי דחווה לאחר התפילה דייקא ולא הוסיפוה בשמע קולנו כדין המוסיף בקשות בתפילתו (ע"ז ח.). אולם לדברנו י"ל דהיו תפילות אלו דברים שאין מקום להוסיפם בתוך התפילה עצמה, ומכל

כן הובא בשד"ח (אסיפת דינים ר"ה ב, ד) שכ"כ בחמדת ימים*. ומעתה י"ל דאף שאדה"ז בשו"ע שלו פסק כדעת המג"א החולק על המ"צ, הרי בכ"מ חזר בו ממה שכתב בשו"ע, וכמו שנראה בסידורו [שיש שם כמה וכמה שינויי דינים ממש"כ בשולחנו; ועיי"ע להלן מה שיש לדייק בלשונו בסידור גם בענייננו], ובנדו"ד מוכח כן ממנהג בית רבי.

וראה בשו"ת דברי נחמי' חאו"ח רסכ"א שכתב על אדה"ז שידוע "שבשו"ע נדחק הרבה שלא לדחות כל דברי האחרונים ז"ל (בפרט המג"א) משא"כ בסוף ימיו שהוסיף חכמה העמיד ע"ד לחלוק עליהם אפילו להקל בכל מה של"נ לי' (וכידוע שבפי' שמעו ממנו ז"ל שחזר בו במה שנתן נאמנות להמ"א יותר מדאי) בפרט בדבר שהמציאו מד"ע כו". ועייג"כ שו"ת צ"צ חאו"ח סי"ח ס"ד עד"ז.

וע"פ מה שהביא בשער הכולל בתחילתו מדברי רבינו הזקן עצמו, דבאין הלכה פסוקה, הנה אף שהכריע בשו"ע בנטי' להפוסקים, הכריע בסידורו, שזהו משנה אחרונה שלו, בנטי' להמקובלים - גם בנדו"ד אפ"ל כן, דלהלכה ולמעשה נוטה כהמקובלים, וע"פ מה שהביא בשד"ח שם שיש בזה טעם ע"פ רוחניות הענינים להקדים היה"ר לאכילה, כי מסוגל הדבר לעורר כחות העליונים בקול דברו כשהדבר שאוכל הוא בידו, לפני אכילתו (וצ"ל הסדר דתחילה יברך על הפרי

* באגרת רבינו כאן (משנת ה'תש"ט) הוסיף "אין הספרים מ"צ וחמ"י תח"י לעיין בהם". המו"ף.

[פסוק המשייכו לרעה] כו"ו, עיי"ש כמה דוגמאות.

ואם תאמר אי משום הא יקדימנו אף לפני ברכת הפרי, זה אינו, כמו שאין מקדימין ברכת הסוכה לברכת המוציא, כמבואר בשו"ע סו"ס תרמ"ג. ובנדו"ד כל שכן שאין להקדים מפני טעם נוסף – שלא יקדים בקשת צרכיו לשבחו של מקום, כדין דלעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל.

ויש לחזק טעמים אלו ע"פ הידוע (שו"ע אדמו"ר הזקן סי' תקפב ס"ז) דבימים האלו שהם ימי דין צריך לדקדק בתפילותיו אף במה שבשאר ימות השנה אין אנו חוששין (עיי"ש).

ומעתה מיושב היטב מה שהקשו בענין הקדמת יה"ר לאכילה, דאף את"ל שמאיזה טעם צ"ל היה"ר קודם האכילה, הרי אפשר שיאכל תיכף לברכה ויאמר היה"ר ויאכל עוה"פ, וכבר הביא השד"ח שם פשרה זו משו"ת אורח חיים סו"ס ג' ומס' מאמר מרדכי [ובשד"ח שם הביא מספרים עוד עצה, לברך ולטעום מפרי אחר ואח"כ לומר היה"ר ולאכול התפוח]. אולם עפמ"ש לעיל לא יועילנו עצות אלו, כי הדיוק הוא להסמין היה"ר להברכה. ומובן מנהג בית רבנו ואנ"ש.

וע"פ מנהג זה מדויק ג"כ לשון רבנו בסידורו בענין אכילת התפוח, שכתב "וצריך לברך בתחלה ברוך כו' בפה"ע ואח"כ יאמר כו". דלכאורה התיבות "בתחלה" ו"אח"כ" מיותרות, ודו"ק, אבל עפנה"ל י"ל הכוונה שמחדש ושולל בזה

מקום רצו להרוויח שיהא בהם צד חיבור לתפילה וייחשבו אף הם כהמשך לה אף שא"א להכלילם באמצעה, והיינו ע"י הסמכתם לתפילה תיכף לאחר"י.

ואם ביה"ר דתפלת הדרך שברכה היא גם בעצמה (אלא שמשום דידה אין פתיחה בברוך כי היא ברכה שבגדר בקשת רחמים, שאינה פותחת בברוך, עיי' תוס' פסחים שם), בכל זה אמרו שטוב להסמיכה לאיזה ברכה כדי שתיחשב שגם תחילתה פותחת בברכה (שו"ע רבנו אר"ח סק"י ס"ז – מתשב"ץ סי' רמג וטושו"ע שם בשם מהר"ם מרוטנבורג. ועיי"ג"כ סי' ו ס"ז גבי ברכת אלקי נשמה טובה להסמיכה לאשר יצר כו', ואז "די לה בברוך שבתחילת ברכה ראשונה"), על אחת כמה וכמה דיה"ר דידן (שאינו בגדר ברכה כלל מצ"ע) טוב לסמכו לברכה וליתן לו חשיבות, ובפרט לברכות התפוח מתוק המשמש סימן לבקשת היה"ר גופא, ויתוסף כחו ותקפו של היהי רצון.

דכיון שאין בידינו להוסיף ברכות שלא נזכרו בש"ס וגאונים, עכ"פ הסמיכו היה"ר להברכה, שיהי' לו מעין תוקף ברכה. וכיון דא"א בענין אחר, הוי כדיעבד – דמותר להפסיק בדבר שהוא צורך כו'.

עוד סניף י"ל להקדים אמירת היה"ר ככל האפשרי – כי הרי כל אכילת התפוח הוא לסימן טוב, ובמילא צריך זהירות יתרה דלא ליתרעי מזלי, ולכן תיכף ובמהרה מבקשים היהי רצון ואין דוחים אותו לרגע, והוא כמאמר רז"ל בברכות נו: גבי ראיות שונות בחלום "הרואה כו' ישכים ויאמר [פסוק המשייך את החלום לדבר טוב] כו' קודם שיקדמנו

אין עושין כן].

עוד אעיר ליסד איתני מנהגנו, שהמחזור עם פי' מעגלי צדק, שכנראה זהו ר"ת מ"צ שבמג"א, נדפס בפעם הא' בויניציא שנת שכת ובו "מנהג פולין פיהם ומערהין רייסין וליטא". וא"כ הרי שמנהגנו הוא מנהג ישן נושן.

וזה עתה באה לידי רשימת מנהגי בבל (בספר מסע בבל מאת דוד סלימאן ששון, ע' רכ"ב) ונוהגים כמנהגנו לאמר היה"ר בין הברכה והאכילה.

דצ"ל "בתחלה" דוקא, דיש סברא שיאמר היה"ר ואח"כ הברכה. גם מרמז שזהו התחילה דכל הענין גם דהיה"ר, "ואחר כך" – תיכף אחרי – שיברך.

וילהעיר דצע"ק גבי סוכה, דפשרת המקשים והספרים הנ"ל, דיטעום ויאמר היה"ר ויחזור ויאכל, יש לה מקום בסו"ס תרמ"ג בברכת לישיב בסוכה, עכ"פ למצוה מן המובחר. ובפרט דלברכת הסוכה צ"ל אכילה כביצה דוקא (משא"כ ביה"ר דתפוח דאין לה שיעור) ומפני מה